

законів тощо. У системі джерел як романо-германського, так і англо-американського права вона не визнається джерелом цивільного процесуального права у формально-юридичному значенні, але розглядається як неформальне авторитетне джерело, що здійснює значний вплив на право.

Саме доктрина забезпечує синтез права, його критику, виявлення прогалин у праві, а також сприяє різними способами розробці законодавства. При цьому нерідко підкреслюється, що доктрина не може породжувати норми права, а може лише доводити їх існування. У будь-якому разі доктрина належить не до первинних, а до вторинних джерел права [11, с. 105].

На відміну від континентального й англо-американського права доктрина відіграє вельми важливу роль у

якості джерел права в правових системах релігійного та традиційного типу, в тому числі й у правозастосовній діяльності під час відправлення правосуддя.

Висновки: (1) поглиблення контактів між державами, врахування нових суспільних умов і потреб, а також урахування концептів сучасного процесуального законодавства зарубіжних держав дозволяє нам змоделювати загальну систему джерел цивільного процесуального права, яку складають нормативно-правові акти, судова практика, судовий прецедент, загальні принципи права та судова доктрина; (2) єдиної класифікації джерел цивільного процесуального права зарубіжних країн не існує, тому можна використати класифікацію джерел права, що запропонована у загальній теорії права: (а) на письмові й неписьмові; (б) на прямі й непрямі; (в) на офіційні й неофіційні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Назаров І. В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: генезис та порівняння: монографія. – Харків: Вид-во ФІНН, 2011. – 430 с.
2. Міжнародний цивільний процес України: навч. посібн. / за ред. С. Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С. Я.; КНТ, 2010. – 328 с.
3. Михеєнко М. М. та ін. Порівняльне судове право: підручник. – К.: Либідь, 1993. – 328 с.
4. Загальна теорія держави і права: підручник; за ред. М. М. Цвіка, О. В. Петришина. – Х.: Право, 2009. – 572 с.
5. Загайнова С. К. Судебный прецедент: историко-правовой аспект: автореф. диссер. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 1999 – 22 с.
6. Власова Т. В. Прецедентное право Англии: теоретико-сравнительный анализ: автореф. диссер. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. – М., 2002 – 22 с.
7. Вахтинская Е. М. Основные черты гражданского процесса Австралии: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук: 12.00.15. – М., 2013. – 24 с.
8. Guriz A. Sources of Turkish Law // Introduction to Turkish Law / Ed. by T. Ansay, D. Wallace. – Alphen; L., 2005. – P. 13, 14.
9. Теория права и государства: учебник для вузов; под ред. проф. Г. Н. Манова. – М.: Издательство БЕК, 1995. – 284 с.
10. Проблемы общей теории права и государства: учебник для вузов; под общ. ред. В. С. Нерсесянца. – М.: Норма, 2006. – 832 с.
11. Порівняльне правознавство: підручник; за заг. ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2012. – 272 с.

УДК 347.4

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ДОГОВОРУ ПРО ЗАМОВЛЕННЯ НАДАННЯ РИТУАЛЬНИХ ПОСЛУГ ПІСЛЯ СВОЄЇ СМЕРТІ

Гунда А.О.,

аспірант кафедри цивільного права

Юридичний інститут

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Стаття присвячена висвітленню та з'ясуванню особливостей договору про замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті. Проводячи дослідження, автор з'ясовує різні варіанти конструкції даного різновиду договору. Також, за результатами дослідження запропоновано авторське визначення договору про замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті та встановлено його особливості.

Ключові слова: ритуальні послуги, договір про надання ритуальних послуг, кредитор, боржник, правонаступництво, цесія.

Gunda A.A. / НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРАВОВОЙ ПРИРОДЫ ДОГОВОРА ЗАКАЗА ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ РИТУАЛЬНЫХ УСЛУГ ПОСЛЕ СВОЕЙ СМЕРТИ / Юридический институт Прикарпатского национального университета им. Василия Стефаника, Украина

Статья посвящена освещению и выяснению особенностей договора о заказе предоставления ритуальных услуг после своей смерти. Проводя исследование, автор выясняет различные варианты конструкции данного договора. Также, по результатам исследования предложено авторское определение договора о заказе предоставления ритуальных услуг после своей смерти и установлены его особенности.

Ключевые слова: ритуальные услуги, договор о предоставлении ритуальных услуг, кредитор, должник, правопреемство, цессия.

Gunda A.O. / SOME QUESTIONS LEGAL OF NATURE ON CONTRACT ORDERS GRANTING OF RITUAL SERVICES AFTER THE DEATH / Law Institute Precarpathian National University name Vasyl Stefanik, Ukraine

The article is devoted to elucidation and features of the agreement on granting of ritual services order after death. Despite of the fact that there is a tradition in many countries, in Ukraine the practice of such treaties is only beginning to emerge.

The peculiarity of the Treaty on orders providing of ritual services after his death is that the customer under such contract is obligated to pay the agreed amount, and the Contractor shall provide a range of ritual services in accordance with specified list after the death of the customer. The effects of such a contract usually starts from the date of the customer the full amount of the contract and performance under the contract begins with the onset of the fact of death of the customer.

In this article the author explores construction contract to provide of ritual services, and notes that such an agreement may be negotiated as: bilateral (with subsequent replacement party liability), contract in favor of third person (with a clear indication that a person has the right to claim), contract with a plurality of sides as passive and active.

Also, the results of research the author's definition of contract demand granting of ritual services and established after the death of its features. Thus the term «agreement on granting of ritual services order after his death» by agreement of the parties, understand by which customer orders and pays for the organization of funeral, burial of and/or arranging the burial only after his death, and service provider undertakes to provide after death customer within the specified period by agreement ritual services.

In the article the author substantiates the that at the conclusion of the agreement on granting of ritual services order after his death, the death of the creditor will not be considered grounds for termination liability because a claim proceed to a third party or parties to be replacement commitment, depending on the design contract. Dead man who lives by a treaty concluded to be a party of the contract, but in the course of the contract as a liability, it's party liability will still be replaced, in this case sends his claim by a succession of relatives or other persons.

Key words: ritual services, contract on granting of ritual services, creditor, debtor, legal succession, cession.

Особливої уваги, на нашу думку, заслуговує дослідження договору щодо особистого замовлення надання ритуальних послуг для себе після своєї смерті. Не зважаючи на те, що така традиція існує в багатьох країнах світу, українська практика укладання таких договорів тільки починає з'являтися. Побоювання з приводу укладення подібного роду договорів пов'язано, перш за все, з переконаваннями в суспільстві, що ці дії спричиняють наближення моменту смерті. Наведене обумовлює актуальність проведення наукового дослідження та визначення деяких аспектів правової природи договору про надання ритуальних послуг та договору замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті.

Метою статті є дослідження правової природи договору про замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті. Для досягнення поставленої мети основна увага в роботі приділяється вирішенню таких завдань: з'ясувати особливості договору про замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті; дослідити конструкцію даного різновиду договору; запропонувати власне визначення договору про замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті.

Аналіз наукових публікацій з окресленої проблематики свідчить, що в доктрині цивільного права на сьогодні немає праць, в яких досліджувалася правова природа договору про замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті, тому теоретичну базу даного дослідження склали праці відомих фахівців у сфері договірного права, в яких питання договорів розглядаються на загальнотеоретичному рівні.

На Русі, пам'ятаючи про смерть, відповідно до традиції православної християнської церкви, готувалися до неї, як неминучої події. Однак, сьогодні серед осіб, що бажають укласти договір і заздалегідь замовити весь комплект послуг, в першу чергу відзначаються самотні літні люди, про яких нікому піклуватися.

Особливістю договору про замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті полягає в тому, що замовник за таким договором зобов'язується оплатити обумовлену суму, а виконавець зобов'язується надати комплекс ритуальних послуг згідно з обумовленим переліком, після смерті замовника. Дія такого договору зазвичай починається з дня внесення замовником повної суми за договором, а виконання зобов'язань за договором починається з настанням факту смерті замовника.

Виступаючи замовником і одночасно платником за договором про замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті, особа повинна брати до уваги, що споживачем ритуальних послуг буде не вона, а тому у разі ненадання ритуальних послуг не зможе особисто оцінити їх якість та належне виконання договору.

Виникає логічне питання, яка конструкція договору про надання ритуальних послуг можлива, якщо такий договір укладається за життя особи, для надання ритуальних послуг після її смерті? З даного приводу, використовуючи за аналогією конструкції договору про надання ритуальних послуг, слід зазначити, що конструкція договору, укладеного за життя особи, який ми пропонуємо іменувати «договір про замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті» можливий в варіантах: двосторонній (з подальшою заміною сторони зобов'язання, що буде нами проаналізовано більш детально), договір на користь третьої особи (з чітким зазначенням особи, яка має право вимоги), договір з множинністю сторін, як пасивною, так і активною.

Як зазначає в своїх дослідженнях О. Я. Кузьмич, третьою особою у договорі може виступати споживач, який має право вимагати від послугонадавача надання послуг у встановлений договором строк та належної якості [1, с. 44]. Саме передбачення в умовах договору про замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті умови, що третя особа (споживач) має право вимагати виконання договору на свою користь є основною ознакою, що відносить даний договір надання ритуальних послуг до договору на користь третьої особи.

Також, цей договір, якщо він укладеється за життя особи, можна розглядати як цивільно-правове зобов'язання з множинністю осіб. Згідно з твердженням Д. В. Трут цивільно-правові зобов'язаннями з множинністю осіб є особливим різновидом правовідносин зобов'язального типу, у яких на стороні боржника та/або кредитора одночасно виступають декілька осіб (суб'єктів), які поєднані спільним та єдиним предметом зобов'язання [2, с. 44].

Враховуючи дослідження цивільно-правових зобов'язань з множинністю осіб, можна зробити висновок, що договір про замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті можливий з пасивною множинністю. Так, при пасивній множинності на стороні замовника ритуальних послуг буде виступати декілька осіб.

Якщо даний договір був укладений як двосторонній, доцільно з'ясувати, чи смерть замовника в такому укладеному прижиттєвому договорі про надання ритуальних послуг після своєї смерті не буде підставою припинення зобов'язання.

З даного приводу, слід зауважити, що припинення зобов'язання смертю фізичної особи як підстава припинення зобов'язання встановлене ст. 608 ЦК України. При цьому в законі йдеться не просто про смерть фізичної особи як підставу припинення зобов'язання, а про смерть фізичної особи, яка є стороною в зобов'язанні, – боржником (ч. 1 ст. 608 ЦК України) або кредитором (ч. 2 ст. 608 ЦК України) [3]. У зобов'язаннях, не пов'язаних з особою боржника або кредитора, смерть будь-кого з них не приводить до припинення зобов'язання; в такому разі відбувається перехід прав і обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб – спадкоємців (ст. 2116 ЦК України). Як приклад, за аналогією можна навести договір страхування: у разі смерті страховальника, який уклав договір майнового страхування, його права та обов'язки переходять до осіб, які одержали майно у спадщину (ч. 1 ст. 994 ЦК України).

Заміна кредитора означає, що із зобов'язання вибуває колишній (первісний) кредитор, і його замінює інша особа, що вступила в це зобов'язання. Це можливо у всіх випадках, крім тих, коли така заміна заборонена договором або законом. Так, ст. 515 ЦК України не допускає заміну кредитора в зобов'язанні, яке нерозривно пов'язане із особою кредитора. ЦК України, як і раніше діюче законодавство, не дає легального тлумачення зобов'язань, нерозривно пов'язаних із особою кредитора (чи боржника). Стаття 515 ЦК України до числа таких зобов'язань відносить вимоги про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю (регулюється главою 82 ЦК України) [4].

У зв'язку з тим, що ст. 512 ЦК України передбачає можливість передачі прав від колишнього кредитора новому кредитору не тільки за згодою (правочином), але й з інших підстав, у літературі була висловлена точка зору, що концепція ЦК України з цього питання ґрунтується на поширювальному тлумаченні відступлення права вимоги

(цесії) як поняття, що охоплює усі випадки заміни кредитора [5].

В даному випадку нами хочеться підкреслити, що слід чітко розрізняти кредитора як сторону договору та сторону зобов'язання за договором про замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті у зв'язку з тим, що дані категорії не тотожні. Згідно дефініції ч. 1 ст. 626 ЦК України договір є домовленістю двох або більше осіб, спрямовану на встановлення, зміну або припинення цивільних прав або обов'язків. Тобто, конкретні особи виступають сторонами договору.

Згідно ст. 510 ЦК України сторонами в зобов'язанні є кредитор і боржник, де кредитор – це особа, яка має право вимагати або виконання певної дії, або утримання від вчинення певних дій, а боржник – повинен вчинити певні дії або утримуватися від них. Проте законодавець дозволяє заміну осіб в зобов'язанні, саме в цьому і полягає відмінність між стороною договору та зобов'язання, коли право вимоги переходить до іншої особи, яка не була стороною договору.

В період дії зобов'язання, за загальним правилом, припускається заміна приймаючих в ньому участь осіб із збереженням самого зобов'язання. Як правило, справа може торкатися або заміни кредитора, яка має назву «цесія» (уступка, передача), або заміни боржника, яка називається переведенням боргу. В обох випадках один з учасників вибуває із зобов'язання, а до нового, який вступає на його місце, переходять права та обов'язки попереднього.

Оскільки більшість існуючих зобов'язань є двосторонніми зобов'язаннями (або взаємними), коли кожна зі сторін у зобов'язанні має одночасно і права, і обов'язки, то на практиці виділити окремо цесію або переведення боргу не можливо. Тому, в таких випадках застосуванню підлягає певний гібрид – суміш двох цих інститутів, який відносно, наприклад, договорів можна назвати загальним терміном «заміна сторони у договорі». При цьому правила здійснення останнього будуть встановлюватися таким чином, – заміна кредитора в зобов'язанні за загальним правилом не потребує згоди боржника (ст. 516 ЦК України), а боржник може бути замінений іншою особою лише за згодою кредитора (ст. 520 ЦК України), виключення з цих положень можуть бути встановлені законом.

Закріплений в ст. 512 ЦК України перелік підстав, за якими кредитор у зобов'язанні може бути замінений, не є вичерпним. Інші випадки цесії можуть бути встановлені законами (але не договором і не іншими актами цивільного законодавства, передбаченими ст. 4 ЦК України). Порядок заміни кредитора можна поділити на групи: шляхом відступлення права вимоги, внаслідок правонаступництва, внаслідок суброгації (виконання третьою особою зобов'язання з одночасним вступом в права кредитора) [4]. Цілоком слушним є включення в перелік підстав пере-

ходу прав по зобов'язанню на підставі закону правонаступництва. Воно може бути універсальним, тобто повним (мається на увазі, наприклад, успадкування для громадян).

Тривалий час практики помилково вважали, що правонаступництво – це не підстава заміни кредитора у зобов'язанні, і як наслідок – що воно не потребує дотримання передбачених цивільним законом порядку та інших умов заміни кредитора у зобов'язанні.

З іншого боку, деякі вважають, що у взаємних зобов'язаннях, у тому числі договірних, правонаступництво тягне за собою заміну сторони у договорі. Такий підхід також є помилковим, в силу того, що правонаступництво має наслідком тільки безумовну цесію, заміна боржника (яким одночасно виступає сторона у взаємному договорі) може бути проведена тільки за згодою кредитора (яким у певній частині є інша сторона договору).

В нашому випадку при укладенні договору про замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті, смерть кредитора не буде вважатися підставою для припинення зобов'язання, адже право вимоги перейде до третьої особи або відбудеться заміна сторони в зобов'язанні, залежно від конструкції договору. Померла людина, яка за життя уклала такий договір, буде виступати стороною договору, але в ході виконання договору як зобов'язання, вона як сторона зобов'язання все ж буде замінена, в такому випадку вона передає своє право вимоги шляхом правонаступництва родичам або іншим особам.

Підводячи підсумки, слід відмітити, що під «договором про замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті» слід розуміти домовленість сторін, за якою замовник замовляє та оплачує послуги щодо організації поховання, проведення поховання та/чи тільки облаштування місця поховання після своєї смерті, а послугонадавач зобов'язується надати після смерті замовника у зазначений термін визначені договором ритуальні послуги. Можна зробити висновок, що договір про замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті є різновидом договору надання послуг з відкладальною умовою.

При укладенні договору про замовлення надання ритуальних послуг після своєї смерті смерть кредитора не буде вважатися підставою для припинення зобов'язання, адже право вимоги перейде до третьої особи або відбудеться заміна сторони в зобов'язанні, залежно від конструкції договору. Померла людина, яка за життя уклала такий договір, буде виступати стороною договору, але в ході виконання договору як зобов'язання вона як сторона зобов'язання все ж буде замінена, в такому випадку вона передає своє право вимоги шляхом правонаступництва родичам або іншим особам. Також, сторони можуть чітко в договорі передбачити його виконання на користь третьої особи, яка буде вважатися споживачем за договором та матиме право вимоги його виконання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьмич О. Я. Юридична природа договору на користь третьої особи [Текст] / О. Я. Кузьмич // Приватне право і підприємництво : збірник наукових праць. – К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України. – 2009. – Випуск 8. – С. 44–46.
2. Трут Д. В. Цивільно-правові зобов'язання з множинністю осіб : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес ; сімейне право ; міжнародне приватне право» / Д. В. Трут. – К., 2014. – 20 с.
3. Цивільний Кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
4. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / [за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України]. – К. : Істина, 2006. – 928 с.
5. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / [за заг. ред. д. ю. н. Е. О. Харитонова]. – [4-е вид., доп. і перер.] – Х. : Одіссей, 2008. – 1200 с.